

Kort om kontraktetikk og nytteetikk

Kontraktetikk

(Locke, Hobbes, Kant, Rawls)

Den kontraktetiske tradisjon om normativ legitimitet hevder at institusjoner, regimer og andre handlingsregler må kunne forsvares overfor alle berørte parter.

Vår moralske forpliktelse til å adlyde landets lover begrunnes delvis ut fra at samfunnsordningen kunne ha vært gjenstand for samtykke blant alle berørte parter. Man tenker seg et presumert eller hypotetisk samtykke.

Ingen må ha tungtveiende grunner til å motsette seg de reglene som alle må underkaste seg. Alle individene må være tjent med ordningen. Den enkeltes interesser må være tjent med samfunnsordningen som helhet.

Normativ individualisme: Alle relevante argumenter må vise til hva som skjer med representative enkeltindivider. Og alles (viktige) interesser må sikres og fremmes i tilfredsstillende grad. Derfor kan man tenke seg samfunnsordningen som noe alle kunne ha gitt sitt samtykke til, i form av en samfunnskontrakt.

Selv om ingen må ha viktig grunn til å motsette seg samfunnsinstitusjonene, kan det i prinsippet være mange områder hvor mindretallet må bøye seg for flertallet, dersom slike beslutninger er bedre egnet enn noe annet alternativ vi kan tenke oss til å fremme alles interesser over tid.

Det er en begrensning i hvilke interesser man kan påberope seg som argumenter for hvordan samfunnet/et rettssystem bør være.

Livssynspluralismen: Selv reflekterte og moralske samfunnsmedlemmer vil være uenige om mange grunnleggende spørsmål (hva gjør et menneske lykkelig? Eksisterer det en gud? Osv.). Livssynspluralismen begrenser tilfanget av interesser vi kan legge til grunn. Det må søkes etter regler det må forventes enighet om.

Dersom rettssystemet som helhet fremmer rett og hindrer urett så vil rettssystemet som institusjon kunne forsvares overfor alle berørte parter. I praksis vil berørte parter være landets innbyggere siden alle potensielt kan ha behov for å få prøvd en sak/rettighet i rettssystemet.

Rettssystemet vårt som institusjon må kunne sies å være det beste alternativet til å fremme alles interesser over tid (rettssikkerhet/likhet for loven mv.). Rettssystemet vårt må kunne sammenliknes og vurderes opp mot andre rettssystemer og deres evne til å fremme rett og hindre urett.

Rettssystemet som institusjon er under stadig vurdering. Debatten som nå pågår om vi fortsatt bør ha en juryordning er et eksempel. Debatten viser at et sentralt prinsipp i vårt rettssystem (dømmes av likemenn) er gjenstand for kritikk.

Nytteetikk

(Jeremy Bentham, John Stuart Mill)

En handlings moralske riktighet er proporsjonal med den mengden av lykke/nytte som den makter å frembringe. I valget mellom ulike handlingsalternativer skal man alltid velge den som man tror vil resultere i størst mulig lykke eller minst mulig ulykke.

Det avgjørende er ikke motivene for handlingen, men resultatet av handlingen. Det er handlingens konsekvenser som er avgjørende (konsekvensetikk).

Samfunnslykken (ikke den enkeltes lykke/etisk egoisme): En handling er i overensstemmelse med nytten, når dens tendens til å øke lykken i samfunnet er større enn noen tendens den har til å minke den. Det er altså den samlede nytteverdien som teller, ikke nytteverdien for deg og meg eller noen få av oss.

Det må foretas en beregning av samfunnsmessige fordeler og ulemper i en kost/nyttekalkyle. For å opptre rasjonelt/kjølig i denne kalkulasjonen er habilitetsregler nødvendig. Man må ikke ha nære relasjoner til dem som handlingen angår

1) Kost/nyttekalkyle

Hvem bør det medisinske teamet operere når to personer trenger operasjonen men man har bare ressurser til å utføre en operasjon? I en kjølig kost/nytte kalkulasjon vil nok den pasienten som gir størst samfunnsmessige nytte.

2) Kost/nyttekalkyle

Kommunen kan bygge rimelige boliger til over 50 familier, men da må kommunen tvangsflytte to gamle mennesker som har levd hele sitt liv i et hus på grunnen som kommunen vil benytte.

Enkeltmenneskets egenverdi blir da et kalkulasjonsspørsmål.

Dersom rettssystemet som institusjon fremmer mer lykke enn ulykke er dette i samsvar med nytteetikken. Rettssystemet som helhet må altså fremme rett og hindre urett i større utstrekning enn det motsatte ved en kost/nyttekalkyle..

Beviskrav i sivile saker og straffesaker

I sivile saker har man et beviskrav om sannsynlighetsovervekt. Det som fremstår som det mest sannsynlige faktum skal legges til grunn. I ren matematikk vil det si mer enn 50 % sannsynlighet for at det en part sier er sant. Over tid vil man da få flest riktige avgjørelser. Dette på tross av at andelen uriktige avgjørelser kan være nesten like stor. **Nytteetisk** kan dette forsvares da det resulterer gir større mengde lykke (riktige avgjørelser) enn ulykke (uriktige avgjørelser).

Det er imidlertid vanskelig å finne noe bedre alternativ til kravet om sannsynlighetsovervekt for å være sikret flest mulige riktige avgjørelser. Vurderer man alternativer så vil man trolig falle ned på samme regel. Det gjør at man også fra et **kontraktetisk** ståsted kan forsvare denne løsningen. Dette er en regel som man trolig kan legge til grunn at befolkningen samtykker i, da den enkeltes interesser er tjent med at det avsies flere riktige enn uriktige rettsavgjørelser.

I straffesaker er derimot beviskravet annerledes. Man kan bare dømme et menneske dersom sannsynligheten for at det har gjort handlingen er utenfor enhver rimelig tvil. Vi aksepterer med andre ord å la skyldige gå fri fremfor å la uskyldige risikere å bli dømt. Frihetsberøvelse er en så sterk inngripen i et menneskets liv at man må anta at vi alle er tjent med et strengt beviskrav. Kontraktetisk lar dette seg forklare. Få av oss ville samtykke til at man blir satt i fengsel uten tungtveiende bevis. Nytteetisk er dette noe mer komplisert. Man hindrer ikke urett ved å la mange skyldige gå fri.. Samtidig så hindrer man urett ved å unngå å la uskyldige bli straffet. Totalt sett i en kost/nytte kalkyle er det trolig mer lykke for et samfunn å ha skyldige fri enn uskyldige dømt.